

להשתכר על ידי יין בפורים, זו מצוה או עבירה?

פסקו רבותינו: "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (שו"ע או"ח סימן תרצ"ה, סעיף ב'). העיר עליו רמ"א: "ויש אומרים דאינו צריך להשתכר כל כך, אלא ישתה יותר מלימודו [מהרגלון] ויישן. ומתוך שיישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי".

בדורנו ישנם כמה אברכים צעירים הבוחרים להיות שיכורים ממש. אצל חלק מהם אין הפסד גדול בדבר, אבל אצל הרבה מתחילים הם לומר שטויות ויש המתחילים לצעוק ברחובות. יש המקיאים מאכל שבמעיהם לעיני הרואים, ויש הנופלים ברחובות מפני מעידת רגליהם. חילול השם בדבר הוא רב. באנו כאן לברר בעזרת ה' אם דעת רבותינו נוחה מכך, ונביא סקירה מן גדולי הראשונים והאחרונים (ולא לפי סדרי זמניהם).

[א'] ראשית יש להבחין מה פירוש מלה זו "לבסומי". יש בארמית שתי מילים עבור מי שמושפע נפשית ושכלית מהיין. השיכור "שכרותו של לוט" עד שאיננו מבין מה נעשה איתו, נקרא "רויא" כלשון "שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל" (שבת לב ע"א) והוא לשון מקרא "למען ספות הרוה" (דברים כ"ט, י"ח). עיין רשימה גדולה ב"ערוך השלם" (קוהוט) ערך: ר"ו. לעומתו "בסם" הוא מלשון פרסית, ענינה "משתה ושמחה" (ע"פ הערוך), אבל טרם הגיע לאיבוד החושים. אמנם בלשון הקודש יש רק מלה אחת המתארת שני המצבים והיא "שיכור". אמנם כיצד מחלקים ביניהם? ע"י תוספת המלים "הגיע לשכרותו של לוט" או "לא הגיע לשכרותו של לוט" (עירובין סה ע"א). ולכן רש"י (על מגילה ז ע"ב ד"ה ואיבסום) לא חילק ביניהם וכתב "נשתכרו", אבל הדיוק בגמרא הוא "לבסומי" ולא כתוב "למרוי", כלומר התכוונו לדרגא החלשה יותר.

הביאור היקר הזה למדנו מדברי "קרבן נתנאל" על הרא"ש (מסכת מגילה פרק א', ס"ק י) הכותב: "לא קאמר כאן מחייב למרוי, דהתרגום של "וישכר בתוך אהל" [אצל נח] הוא רוי. אבל הכוונה שמחויב להיטיב לבו ע"י שתיית יין. עד דלא ידע, זהו עד ולא עד בכלל". עד כאן לשונו.

[ב'] וכן כתב ספר של"ה ("שני לוחות הברית") בסוף פרשת תצוה (מהד' אמשטרדם, דף שכ"ט ע"ב): "יש לדקדק דקדוק הלשון שאמר 'חייב לבסומי'. כי השכרות הגדול אינו נקרא 'בסומי', רק 'מבוסם' נקרא מי שאינו שיכור כל כך. על כן אני אומר שאדרבה, מאמרים זה הזהירנו באזהרה שלא (נשכר) [נשתכר] כל כך, רק חייב איניש להשאר מבוסם". עד כאן לשונו.

[ג'] ובאמת אחרי שפרשנים הללו האירו את עינינו בהבנת מלת "לבסומי", אפשר כי גם ר' יוסף קארו הבין גם הוא כך. כי בפירושו "בית יוסף" על הטור (סימן תרצ"ה)

שכידוע שימש בסיס לדברי השו"ע שהוא רק קיצור מדבריו בבית יוסף, כתב: "וכתב הר"ן בשם רבינו אפרים דמההוא עובדא דקם רבה בסעודת פורים ושחט לר' זירא (מגילה ז ע"ב) אידחי ליה מימרא דרבא, ולא שפיר דמי למיעבד הכי. [תוספת המעתיק: ובמיוחד שהרי לשנה הבאה כאשר רבה הזמין את ר' זירא שוב לבוא לסעודתו, ר' זירא סירב באומרו "לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא" ובזה הגמרא מסיימת את הנידון. כדלהלן בשם הב"ח].

[ד'] כותב על זה הב"ח שם: "והנכון מה שכתב הרב הגדול רבינו אפרים דמהך עובדא דשחטיה רבה לר' זירא אידחייא ליה מימרא דרבא, ולא שפיר למיעבד הכי. וכן כתב בעל המאור והר"ן משמו. ונראה דמהך טעמא סידר בעל התלמוד להך עובדא דרבה ור' זירא בתר מימרא דרבא, למימרא דהכי הוי הלכתא ולדחויי לרבא. ומיהו דוקא לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, הוא דדחינן לה. אבל מיהו צריך לשנות הרבה מלימודו שייטב לבו במשתה".

[ה'] וכדברי הב"ח כתב "שבלי הלקט" (סי' רא).

וממשיך "בית יוסף" שם: ב"ארחות חיים" (לר' יונתן לונגל, הל' פורים אות לח כתב) חייב אינש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגלוי עריות ושפיכת דמים וכמה עבירות זולתן. אך שישתה יותר מלימודו [מההרגל שלו] קצת "עכ"ל "בית יוסף" וכנראה בזה סיכום דעתו כי לא הביא דיעה נגדית. ובכן בעל כרחנו כך היתה כוונתו גם במה שכתב בשולחן ערוך, "ביסומי" ולא "שכרות".

[ו'] וכדברי "ארחות חיים" כתב ג"כ בעל "המאורות" (על מגילה ז).

[ז'] וכן כתב כלשון זו ה"כל בו".

[ח'] והעתיק הדברים הנ"ל "אליהו רבה" (על אורח חיים, סימן תרצ"ה)

[ט'] וכן כתב המאירי (על מגילה ז, ע"ב) "ומכל מקום אין אנו מצווים להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת השם יתברך והודאה על הנסים שעשה לנו".

[י'] ומפורש כתב "חיי אדם" (הלכות פורים) "ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות, בנטילת ידיים וברכה וברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש, מוטב שלא ישתכר".

[יא] ודבריו הובאו ב"ביאור הלכה" ("משנה ברורה", סי' צ"ה, ד"ה עד דלא ידע).

[יב] והעתיק הדברים "קיצור שולחן ערוך" לר' שלמה גנצפריד (קמב ס"ק ו).

[יג] וכן כתב תוכחות קשות על המצב המופרז בימיו "מטה משה" (ר' משה, תלמידו של מהרש"ל, בס"ק תתריב) "עד כי נדמה לרוב המון [עם] שבימים אלו הותר לכל אדם

לפרוק עול תורה ומצוות, וכל המרבה להיות משוגע הרי זה משובח. וכל זה בלי ספק רע ומר והוא עון פלילי, כי לא הותר לנו רק שמחה, לא שחוק וקלות ראש" עכ"ל. [וכל הלשון הזו הועתקה ע"י ספר של"ה (סוף ענייני פורים), גם העתיק הביטוי "נדמה לרוב המון וכו' וכל המרבה להיות משוגע הרי זה משובח" (דף רס"א).

[י"ד] דעת הרמב"ם. הזכרנו כבר שהרמ"א פסק שהמצוה היא שישתה קצת יין ויירדם, ובזמן שינתו איננו מבחין בין "ארור המן" ל"ברוך מרדכי". מה המקור לדבריו? הרמב"ם (הל' מגילה, פ"ב הט"ו) שכתב: "ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו". מפני מה הרמב"ם הוסיף שתי המלים האחרונות הללו? והרי אינן כתובות בגמרא? אלא בא לבטל פרשנות מוטעית שהכוונה שיכור בשכרותו של לוט (עיין דברים נמרצים נגד השכרות במורה נבוכים, חלק ג', פרק ח'). אלא כוונת חז"ל שילך לישון, ובמשך זמן שינתו אינו מבחין בין מרדכי להמן. זהו ביאור לשון מליצית של חז"ל "עד דלא ידע". ומכאן העתיק רמ"א. [והגאון ר' עובדיה יוסף בספרו "חזון עובדיה" (על הלכות פורים, עמ' קע"ה) מביא מהספר "סנסן ליאיר", עמ' קכא שהמלה "פוריא" היא "מטה" (בבא מציעא כג ע"ב). כלומר "חייב לבסומי בפוריא להיות מבוסס על מיטתו, ואז יירדם].

[ט"ו] גם הגר"א סבור שאין להשתכר כפשוטו. בביאורו לשו"ע (או"ח סימן תרצ"ה) מבאר את המצוה "עד דלא ידע" רוצה לומר [שלא ידע להבחין על מה יש להודות יותר] בין נקמת המן לבין גדולת מרדכי. והוא מה שאמרו (ברכות לג ע"א) גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות [שמות קודש]. ואמרו גדולה דעה [שניתנה בין ב' שמות קודש]. וכיון שניתלה דיעה, לא ידע". כלומר יש כאן הבחנה במחשבת ישראל אם לשמוח על החיובי או על השלילי. היהודי האמיתי שמח מאוד על ביעור הרשעות, ויש בזה כבוד שמים, כדלהלן.

כך כותב הגר"א בביאורו לספרא דצניעותא (תחילת פרק ב', עמ' י"ז-י"ח): "וענין הכבוד [של הקב"ה] כאשר נכפין כל הדינים, והרשעים כלים [כ' מנוקדת קמץ], ושמך מתגדל בעולם כמ"ש 'הראיני נא את כבודך וכו' (שמות ל"ג, י"ח) ויעבור ה' על פניו וכו' הנה אנכי כורת ברית, נגד כל עמך אעשה נפלאות' (שמות ל"ד, י'). וכן בקריעת ים סוף וכו' 'ואכבדה בפרעה ובכל חילו' (שמות י"ד, ד') וכו'. וכן לעתיד לבוא וכו' ונאמר 'תכבדני חיית השדה וכו' (ישעיה מ"ג, כ'). [תוספת המעתיק: שיאכלו את הפגרים של גוג ומגוג שבאו להתגרות בישראל]. והגידו את כבודי בגוים' (ישעיה ס"ו, י"ט). כי לי תכרע כל בָּרֶךְ (ישעיה מ"ה, כ"ג). ועוד 'והתגדלתי והתקדשתי לעיני גוים רבים" (יחזקאל ל"ח, כ"ג). והכל שהרשעים כלים וכו' לאכפייא דינין". עד כאן לשון הגר"א.

וכמו כן יתרו שהיה גר חדש לא ידע לשמוח על טביעת המצרים בים סוף. כתוב "ויחד ישראל על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל, אשר הצילו מיד מצרים" (שמות י"ח, ט'). הלא משה סיפר לו בפסוק הקודם גם את השלילה: "את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים" (י"ח, ח'). ולמה יתרו לא שמח גם על הרעה שהגיעה למצריים הרודפים? (עיין

שם רש"י י"ח, ט). גם בעלי דעת שלימה ידעו לשמוח על זה. וברור שהבחנה זו בחסדי ה' עלינו בהגדלתו של מרדכי הצדיק, ומפלתו של המן הרשע, על איזה מהם יש להתפאר יותר. עיון כזה נהיה מטושטש אפילו בשתייה מועטת של יין, ולזה אמרו חז"ל כי די בבסומי ולא צריכים להגיע לשכרותו של לוט. הרי לפנינו שהגר"א שולל שכרות גמורה. אחרת לא היה צריך להביא דברי פרשנות לגמרא דווקא כאן במקום שייעודו לציין לדברי הלכה למעשה בשו"ע.

[טז] גם הגאון ר' אפרים מרגליות ("יד אפרים" על גליון השו"ע או"ח סי' תרצ"ה) כתב "אין לו להשתכר יותר מדאי, שיתבלבל דעתו ולא יכיר בתוקף הנס כלל. "עד דלא ידע" הוא עד ולא עד בכלל. ומן הגבול הזה והלאה הוא ביטול כוונת חיוב שחייבו חכמים. וכו' ויש לבסומי רק עד הגבול הזה, ולא יעבור".

אבל לנגדנו עומדים פשטות דברי אריז"ל, שיש להיות שיכור גמור ("שער הכוונות", ח"ב עמ' שלב-שלג) לברך את הניצוץ של קדושה שיש בתוך המן "אחר שהוא שיכור ויצא מדעתו". וזאת היא תמיהה גדולה. אבל כאשר נעיין בגוף הטכסט ניווכח כי אין אלו דברי אריז"ל עצמו. דברי אריז"ל עצמו מסתיימים ארבע פסקאות לפני זה (סוף טור הימני) שם כתוב "עד כאן הגיעו דרושי הרב זלה"ה". ובהערה בתחתית הדף כתב המעתיק הרב שמואל ויטאל כי רק עד כאן העתיק דברי אריז"ל. ובכן מי הוא המחבר של המשך הדברים, שם כתוב שיש לצאת מדעתו ממש? אין מנוס מהמסקנה כי אלו הם דברי דרשן אחד שהוסיף הדברים על דברי אריז"ל. ובכן אין אנו יודעים אם דברים אלו שאמרו בשמו הם מוסמכים.

נוסיף לטיעוננו שיש בדבר חילול השם נורא כאשר אברך או רב הידועים לעיני שכניהם וקרובים בציבור הישראלי כמציגים ארחות התורה, אם יהיו שיכורים אין לך בוז וקלסה לתורה יותר מזה. ובמציאות החיים מכירים אנו כי כל הרבנים הגדולים, בין בני פלג הליטאים ובין גדולי אדמורי"ם וכן מקבוצות בני המזרח, אינם משתכרים בפורים. וגם בדורות שהיו לפנינו, לא נודע על מי מהרבנים המפורסמים שהשתכר ממש. גם מה שכותב ר' יעקב עמדין (בביאורו לסידור תפילות, מהדורת אשכול, חלק ב', עמ' תקנ"ח) ששמע מאחרים שאביו ה"חכם צבי" היה מקיים בצעירותו מצוה זו כפשוטה, מזה עצמו יש ראיה לשלול התנהגות זו. כי למה הפסיק אח"כ לנהוג כך כל ימיו? אלא ודאי כי ראה "חכם צבי" שיש הפסד בדבר.

כיון שלכל הפחות ששה עשר מגדולי הפוסקים (כפי שפירטנו לעיל) שוללים שכרות גמורה, עלינו ללכת בעקבותיהם. יש לערוך בכל דבר חשבון של ריווח והפסד, ובמיוחד בדבר שיש בו חילול בשם.

"אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם" (אבות, פרק ד').